

Sosem tudhatjuk ugyanis, hogy a társadalom változásaival milyen tulajdonságok válnak fontossá. Az evolúciós gondolat Dewey s követői számára az állandó, korlátlan fejlődés, a bevégezetlenség, az új te-repeket, a vonzó, feltáratlan Nyugatot fel-fedező, praktikus s állandóan küzdő emberképbe illeszkedik be, mely minden dogmatizmus és intolerancia ellensége.

A tudásszociológus számára nyilván izgalmas kérdés, milyen társadalmi feltételek között, milyen pillanatnyi iskolázási és politikai konfliktusok közepette erősödik fel az egyik vagy a másik felfogás. Nem akarok most erről sem tudóskodni, sem aktualizálni. A pszichológia szempontjából érdekes mozzanat az, hogy maguk ezek a tudományos nézetegyüttesek számos szakmai vitájuk közepette valójában emberi értékvalasztást is tükröznek, választást a liberális és a tekintélyközpontú konzervatív gondolkodás között.

### Irodalom

- ALLPORT, G. W.: *A személyiség alakulása*. Gondolat, Bp, 1980.  
 ANGYAL A.: *Foundations for a science of personality*. Mass.: Harvard University Press, Cambridge, 1941.  
 CHOMSKY, N.: *Language and problems of knowledge*. MIT Press, Cambridge, 1988.

- CHOMSKY, N.: *Mondattani szerkezetek. Nyelv és elme*. Osiris-Századvég, Bp, 1995.  
 CSÁNYI Vilmos: *Az emberi természet*. Vince Kiadó, Bp, 1999.  
 DEWEY, J.: *Az iskola és a társadalom*. Lampel, Bp, 1912.  
 DEWEY, J.: *A nevelés jellege és folyamata*. Tankönyvkiadó, Bp, 1978.  
 GOULD. S. J.: *Az elmécskél ember*. Typotex, Bp, 1999.  
 GYÖRI, M.: *Pozitivizmus és pszichológiai antiredukcionizmus*. Pszichológia, 1995/15. sz. 391–405. old.  
 LUDASSY Mária: *Téveszméink eredete*. Atlantisz, Bp, 1991.  
 LUDASSY Mária: *Értem, mert észszerű*. Osiris Kiadó, Bp, 1999.  
 MASLOW, A.: *Motivation and personality*. Harper, New York, 1954.  
 MILL, J. S.: *Autobiography*. Longmans, London, 1908.  
 MILL, J. S.: *A szabadságról. Haszonelvűség*. Magyar Helikon, Bp, 1980.  
 PLÉH Csaba: *A különbségek kultusza avagy a szelekció. Értékelő szempontok a klasszikus személyiséglélektanban*. In: BALOGH Tibor (szerk.): *Személyiségkonceptiók*. Akadémiai Kiadó, Bp, 1990. 25–45. old.  
 PLÉH Csaba: *Szociális modellek a megismeréskutatásban: Spekulatív szintézis*. Pszichológia, 1996/16. sz. 209–235. old.  
 PLÉH Csaba: *Hagyomány és újítás a pszichológiában*. Osiris Kiadó, Bp, 1998.  
 RAPAPORT Dezső: *Az asszociáció fogalomtörténete Bacontól Kantig*. Pázmány Péter Tudományegyetem Lélektani Intézete, Bp, 1939.

*Pléh Csaba*

## A püspöki kar körlevele a házasságról és a családról

**K**ereken ötven éve jött létre a magyar kormány és a katolikus püspöki kar között az az egyezménynek nevezett diktátum, amely négy évtizedre behatárolta az egyház tevékenységét. És éppen tíz éve annak, hogy az egyház minden korlátozás nélkül, szabadon működhet. Eredményeket elsősorban az egyház kiépülő intézményrendszere tud felmutatni: az újonnan indult egyházi iskolákat, az országosan megszerveződött hitoktatást, hitoktató- és hittanárképzést... A sort folytathatnánk. Nem ennyire látványos az a két vékonyka kötet, amely a Magyar Katolikus Püspöki Kar

körleveleként látott napvilágot – valódi hatásuk azonban jóval több ennél. Az első kötet 1996-ban jelent meg ‚Igazságosabb és testvériesebb világot!‘ címmel, a második 1999-ben ‚A boldogabb családokért!‘ címmel.

Mindkét kötet vegyes fogadtatásra talált. Berken belül és kívül egyesekben csodálkozást, megütközést, másokban viszont örömet váltott ki. Pedig a két körlevél a világegyház szintjén jól ismert folyamatokat követte, és az ott elért eredményeket alkalmazta hazai viszonyainkra.

## Felzárkózás a világegyházhoz

Mindkét körlevél olyan kérdést érint, amely nem is olyan régen került az egyház érdeklődésének homlokterébe.

Az egyház szociális tanítása az elmúlt alig száz év folyamán alakult ki. A pápai enciklikáknak egész sora foglalkozik vele, XIII. Leó nevezetes ‚Rerum novarum’-jától II. János Pál pápa írásaiig. A keresztény szociális elvek fejlődése az utóbbi évtizedekben felgyorsult, és az elmélet táljáról átlépett a konkrét cselekvési programok területére, elsősorban Latin-Amerikában. Az elmúlt tíz évben pedig sorra lát-tak napvilágot különböző püspöki karok körlevelei a szociális kérdéstről: elsőként az Egyesült Államokban, majd Németországban, Ausztriában, Angliában. Ebbe a sorba illeszkedett a magyar „szociális” körlevél is, amely – sajátos magyar helyzetünk következtében – némileg eltér a többiek hangvételétől, tematikájától.

A házassággal és a családdal szintén XIII. Leó pápa foglalkozott elsőként egyik enciklikájában (‚Arcanum divinae sapientiae’, 1880). Utána azonban csak XI. Piusz pápa adott ki enciklikát a házasságról (‚Casti connubii’, 1930), ötven évvel később. A II. Vatikáni zsinat hatására a család (s vele a házasság) egyre inkább a lelkipásztori érdeklődés központjába került. Ennek leglátványosabb jele a családokkal foglalkozó püspöki szinódus volt, majd II. János Pál pápa ennek nyomán 1981-ben kiadott enciklikája ‚Familiaris consortio’ címmel. A gyakorlati intézkedések sem maradtak el. A családpassztoráció támogatására VI. Pál pápa 1973-ban létrehozta a Családok Pápai Bizottságát. II. János Pál pápa ezt alakította át a Család Pápai Tanácsává 1981-

ben. Az elmúlt években Magyarországon megtartott egyházmegyei zsinatok is kiemelten foglalkoztak a házassággal és a családdal.

A két terület látszólag távol áll egymástól, valójában azonban számos ponton érintkeznek. Mindkettő háttérében a II. Vatikáni zsinatnak az a fölfedezése húzódik meg, hogy az egyháznak nem absztrakt „lelkeket” kell mentenie, hanem a hús-vér embereket, akik itt a földön élnek, konkrét társadalomban, többnyire családban. A zsinatnak talán egyik legjelentősebb dokumentuma a ‚Gaudium et spes’ című konstitúció, amely az egyház és a világ kapcsolatával foglalkozik. Az egyház jelen van a

*Mindkét körlevél mégis igen pozitív fogadtatásra talált. Az első után a hívők úgy érezték, hogy végre nemcsak jámbor szólásokat hallanak, hanem róluk, nekik szól a körlevél, az ő napi bajaikat veszi számba. A nem hívők közül is sokan érezték érezték magukat. A közölt adatok jórésze ismert volt különböző hivatalos kiadványokból, ilyen átfogó és egységes képet azonban még sose kaptak az átalakuló magyar társadalomról.*

társadalmi folyamatokban és véleményt formál azokról. Hirdeti az Evangéliumot, de ugyanakkor együtt él kora emberével, és arra törekszik, hogy segítsen boldogulásában is. Újfajta kapcsolatra lép a világgal: arra törekszik, hogy „szebb legyen a föld, hiszen itt van növekedőben az új emberi család közössége, amely némiképp már sejteti

az eljövendő világ körvonalait”. A földi haladás „hozzájárulhat a társadalom külön-b rendjének megalkotásához” (39. pont).

Ebből adódik, hogy az egyháznak nemcsak a hívőket kell megszólítania, hanem az így-úgy vagy sehogyse hívőket is: minden jószándékú embert. Mégpedig nem a felsőbbes kioktatás hangján, hanem segítőkész partnerként.

Nálunk mégis újdonságként hatott ez a vállalkozás, és így érthetően gyanakvást vagy akár ellenérzést váltott ki némelyekben. Számptalan, olykor egymásnak ellentmondó kérdés merült fel készítésük előtt és alatt, majd megjelenésük után. Kell-e egyáltalán ilyen körlevél? Miért éppen

ekkora a terjedelme: miért nem rövidebb/hosszabb? Miért nem egyházasabb/világiasabb a nyelvezte? Miért sorol fel ilyen sok/kevés adatot? Miért ennyire szakmai a nyelv? Miért nem elég szakmai a szöveg, lábjegyzetekkel, hivatkozásokkal? Miért éppen akkor jelent meg, amikor; miért nem korábban/később?

Mindkét körlevél mégis igen pozitív fogadtatásra talált. Az első után a hívek úgy érezték, hogy végre nemcsak jámbor szólamokat hallanak, hanem róluk, nekik szól a körlevél, az ő napi bajaikat veszi számba. A nem hívők közül is sokan érintve érezték magukat. A közölt adatok jórésze ismert volt különböző hivatalos kiadványokból, ilyen átfogó és egységes képet azonban még sose kaptak az átalakuló magyar társadalomról. A helyzetelemzés mögött pedig ott állt az egyház társadalmi tanítása, amely így, szinte észrevétlenül, befogadásra talált az országban. Az ország közvéleménye most barátkozott meg olyan fogalmakkal, mint szolidaritás, szubszidiaritás, közjó, az emberi személy méltósága.

A második körlevél sokkal kényesebb témával foglalkozik: az emberek többségét közelről, az élet intim szférájában érintette, sokukat fájdalmasan. Megjelenése már nem okozott akkora meglepetést, mint az elsőé. Témájánál fogva sem lehetett várni, hogy olyan pártpolitikai, társadalmi és szakmai vitákat gerjeszt, mint az első tette. E témakörben sokan – még a hívők közül is – az egyház némelyik állásfoglalását, követelményét túlhaladottnak, elfogadhatatlannak, de legalábbis teljesíthetetlennek tartják. Mások viszont azt kérték számon rajta, hogy miért nem fogalmaz keményebben, határozottabban, miért nem ad világosabb utasításokat, miért nem száll szembe nyíltabban az egyház tanításától eltérő nézetekkel. E körlevélnek sokkal inkább számolnia kellett a konfrontációval, mint az előzőnek.

Bármilyen volt is e körlevelek fogadtatása, a magyar egyháznak egy új arculata, új stílusú, a II. Vatikáni zsinat irányvonalát követő magatartása rajzolódott ki belőlük. Az egyház itt magyar földön is figyelem-

mel kíséri a társadalom életét, keresztény szemmel értékeli az itt zajló eseményeket, és időről időre a nyilvánosság előtt is megfogalmazza véleményét. Azért is, hogy kifejtse a katolikus tanítást, de azért is, hogy ezáltal segítse az emberek boldogulását. A társadalomnak ez az újfajta szemlélete párbeszédet indíthat el az egyházon belül, de az egyház és a társadalom között is. Nem csodálkozhatunk rajta, hogy ez nehezen indul, hiszen a felek nem ismerik egymás nyelvét, gondolkozását, és (mindkét oldalon!) többnyire hozzászórtak ahhoz, hogy elegendő saját véleményük kifejtése, másokéra nem kell odafigyelniük sem.

### Az egyház a családok szolgálatában

Hogy mindez mekkora és milyen szer-teágazó feladatot jelent, azt akkor láthatjuk meg leginkább, ha megnézzük, hogy más püspöki karok mit tesznek a családok és a házasságok érdekében. Két nagy és jól szervezett egyház példáját választottuk modellnek: mit tesznek a családokért az Egyesült Államokban és Németországban.

#### *Egyesült Államok*

A püspöki karon belül külön bizottság foglalkozik a házassággal és a családdal. 1979-ben ők készítették el a családok lelkipásztori szolgálatának országos tervét. Főbb tevékenységi köreik:

- Országos, egyházmegyei és helyi szinten képzési programokat állítanak össze:
  - a házasságra készülőknek és a jegyeseknek;
  - az új házasoknak;
  - a régebben házasodottaknak házasságuk megújítására;
  - a szülőknek a gyermeknevelésről (beleértve az egyszülős családokat);
  - a családszolgálatra vállalkozó önkéntes egyéneknek és házaspároknak;
  - az időseknek és magukra maradtaknak.

Tanácsadó és segítségnyújtó központokat létesítenek:

- a bajba jutott családoknak, házások-

nak (válások);

- a sikertelen házasság után újránházásodóknak;

- a faji és kulturális nehézségekkel küszködő családoknak;

- konfliktushelyzetbe került házastársaknak, szülőknek, gyermekeknek;

- homoszexuális gyermekek szüleinek és lelkipásztorainak;

- a vegyes házasságokban fölmerülő gondokban.

Elemzéseket és kutatásokat végeznek aktuális kérdésekben, például:

- vizsgálják a házasságra felkészítés eredményességét és ajánlásokat tesznek reformjára;

- új módszereket keresnek az új házások lelkipásztori gondozására;

- egyházközi stratégiákat dolgoznak ki a házasság és a család szolgálatára;

- vizsgálják a családban jelentkező erőszakot: a nők és a gyermekek ellen;

- választ adnak a törvényhozóknak az egyművek párkapcsolatáról.

Kaliforniában például az elmúlt hónapokban folyt vita a törvényhozásban a házasság meghatározásáról („egy férfi és egy nő együttélése” vagy: „két személy együttélése”?). *Mahony* bíboros, Los Angeles-i érsek márciusban kiadott nyilatkozatában leszögezi:

A katolikus püspökök védelmézik a házasság hagyományos értelmezését, amelyet világosan kifejt Isten kinyilatkoztatása. Erősíteni kívánják a családpsztorációt.

Ugyanakkor szembeszállnak azokkal, akik evvel az állásponttal igazolják a homoszexuális személyek megvetését vagy diszkriminációját. Erősíteni kívánják az egymű kapcsolatokban élő keresztények lelkipásztori szolgálatát.

A családbizottság rendszeresen kiad állásfoglalásokat konkrét kérdésekben, egyedül vagy más érintettekkel együtt. Országos, regionális és helyi konferenciákat szerveznek, s közzéteszik ezek eredményét.

1999-ben egyebek között vizsgálták a házasság előtti együttélést. A kiadott jelentés szerint a katolikus házasságra je-

lentkezőknek fele már élettársi viszonyban van egymással. 1965–74-ben ez csak 11 százalék volt. 1970–1990 között 45 százalékkal nőtt az élettársi kapcsolatok száma. A házasságot kötők 60–80 százaléka korábban már élettársi kapcsolatra lépett. A házasságkötések száma 25 százalékkal csökkent 1975–1995 között: 1974-ben 400 ezren kötöttek katolikus házasságot az USA-ban, 1995-ben 300 ezren. Az első élettársi kapcsolatoknak csak 53 százaléka folytatódik házasságban. A második és harmadik kapcsolatban jóval kevesebb. 10–30 százalékuk sosem kíván házasságot kötni.

Főleg azok választják ezt, akik kevésbé vallásosak, alacsonyabban képzettek, és akik szétört családban nőttek fel. Az élettársi kapcsolat átlagos élettartama 1,3 év. Az elváltak és a 35 év alattiak kétharmada élettársi kapcsolatban él. A vizsgálat megállapítja, hogy a házasság jelentősége csökkent a családok életében. Ez pedig jelentősen megváltoztatja a családok arculatát, és a lelkipásztori munka átgondolását sürgeti.

1994-ben, a Család Nemzetközi Éve alkalmából az USA püspöki kara közös pásztorlevelet adott ki „Kövessétek a szeretet útját” címmel. A család minden társadalom szíve, alapvető közössége, állapítják meg, majd II. János Pál pápát idézik: „Az emberiség jövője a családok útján át vezet.” Meghívják a családokat arra, hogy vizsgálják felül életük minőségét. MÉRJÉK fel erősségeiket és gyöngeségeiket, forrásaikat és szükségleteiket.

A püspökök azonban maguk is vállalnak kötelezettségeket a családok szolgálatában. Ígérik, hogy partneri kapcsolatra lépnek a családokkal. Párbeszédet kezdenek velük, és hallani akarják a családok véleményét. Segíteni fogják az egymást segítő családokat, a szülői hivatást vállalókat, a családközösségeket. Felszólítják a teológusokat és a lelkipásztorokat, hogy erősítsék a házasság egységét és a család-egyházat, tegyék hatékonyabbá a házasságra felkészítés módszereit. Nagyobb figyelmet kívánnak fordítani az egyszerűs családokra, az újránházásodottakra, a gyer-

meket nevelő nagyszülőkre, a különböző fajúak, vallásúak házasságára, az özvegyekre és az elváltakra. Támogatják azokat a szervezeteket, kiadókat, nevelőket, akik segítik a szülőket a gyermeknevelésben. A törvényhozásban ösztönzik mindazokat a kezdeményezéseket, amelyek a családok stabilitását, a gyermekek és az idősek jólétét szolgálják.

### *Németország*

Itt nem kevésbé gazdag az egyház családpsztorációs programja. 1999-ben püspökari körlevelet adtak ki a családról és a házasságról. Ennek első, csak a katolikus hívőknek szóló rövid részét felolvasták a templomokban, a második, mindenkit megszólító rész viszont csak nyomtatásban jelent meg. A pásztorlevél elemzi a házasság és a család helyzetét, majd felsorolja a legfontosabb feladatokat. Egyebek közt: a családoknak maguknak kell kezdeményezniük önmaguk megsegítését, a politikának igazságos feltételeket kell biztosítania a házasságok és a családok számára, az egyházközségeknek többet kell velük törődniük.

Nemigen akad olyan egyházmegye, város, sőt egyházközség sem, amely ne kínálna bőséges programokat a családok különböző tagjainak, sajátos igényeik és lehetőségeik szerint. Feltűnően sok a gyermekek nevelésével foglalkozó kurzus, szeminárium: hogyan kell ünnepelni a családban, hogyan lehet fenntartani a folyamatos kommunikációt a házastársak, a szülők és a gyermekek között. Számtalan hétvégi, bejáró és bentlakó kurzust, családi nyaralással egybekötött tanulási lehetőséget ajánlanak – a gazdag kínálatban mindenki megtalálhatja azt, amire igénye támad és lehetősége nyílik. Sajnálatos tény, hogy mindezek ellenére viszonylag kicsi az érdeklődés e programok iránt. Németországban is megfigyelték azt a sajátos ellentmondást, amely hazánkban is jelentkezik: az emberek többsége a családot tartja ugyan boldogsága fő forrásának, de többnyire semmit sem tesz azért, hogy családi élete valóban megérsődjék.

## **A magyar körlevél**

### *Az előkészületek*

A családkörlevél elkészítését a püspöki kar határozta el még 1998-ban, az előző körlevél logikus folytatásaként. A családreferens püspök vezetésével a témában jártas szakértőkből álló bizottságot állítottak össze a körlevél alapszövegének megírására. A szöveg első változata már elkészült és a püspöki kar tagjainak kezébe került 1999 júniusában, amikor váratlan események történtek.

A Szociális és Családügyi Minisztérium a kormány családpolitikai koncepciójának kidolgozásához bizalmas munkanyagot állított össze. Ezek az írárok 1999 nyarán kiszivárogtak, és a magyar sajtó egy része éles támadásba kezdett a minisztérium ellen. Avval vádolták, hogy az állam be akar avatkozni az emberek magánéletébe, keresztény, sőt keresztényen elveket, „keresztényen családi értékrendet” akar rákényszeríteni az emberekre, megszigorítaná a válást. Érdemes beleolvasni néhány újságcikkbe: „Ha a Ratkó-korszak a tragikus, akkor a Harrach-korszak a komikus. Felteszem, olvasóim egy jó részének fogalma sincs arról, ki is lehet a fent említett úr. Ne hibáztassa magát. Egy Szociális és Családügyi Minisztérium nevű képződmény vezetője, s eddig nem nagyon vetette észre magát. Ám most minden megváltozik. Elkészült a hagyományos keresztény családmódel megvalósítását célul tűző programja. Igazi csemege, rövidesen e honban mindenki tudni fog a Harrach-bébikről.” (1) „Az anyag szellemisége nemcsak egy rendőrállamra emlékeztet, de alapjogokat is sért, véli az alkotmányjogász” (2) „A koncepcióban dominánsan szerepel az egyházi befolyás, méghozzá leplezetlenül egy konkrét egyház befolyása”. (3) „Harrach: túlhangsúlyoztuk a keresztény értékrendet”. (4) „A fiatal és az újdonságokra éhes kormányzati csapat politikáját erkölcsösöz öregurak szelleme lengi be”. (5)

Nyilvánvalóvá lett: ilyen ellenséges légkörben eleve kudarcra lenne ítélve bármilyen egyházi megnyilatkozás a házasság-

ról és a családról. Meg kell várni a sajtó keltette „vihar” lecsillapodását. Mivel pedig részben a püspökök, részben a felkért szakértők kritikus véleménye alapján a szöveg még egyszer átdolgozásra került, s ez amúgy is időt vett igénybe, a körlevél megjelenését 1999. december 26-ra, Szentcsalád vasárnapjára időzítették. A körlevél így a püspöki kar jubileumi ajándékként kerülhetett az egyház és a társadalom elé.

#### *A körlevél szerkezete*

A körlevél első, leghosszabb fejezete a magyar valóságot mutatja be. Felsorolja azokat a legfontosabb változásokat, amelyek a családok életében végbementek. Megváltoztak az élet-, lakás- és munkaviszonyok, a családok (és a lakások!) mérete csökkent, a nők is – gyakran megélhetési kényszerből – kereső munkát vállalnak. Átalakultak a belső családi viszonyok is. Ugrásszerűen megnövekedett a házasság nélkül együttélők száma, a válások száma viszont változatlanul magas, az egy házasságra jutó válások száma tehát még mindig emelkedik. A mai családokban csökken a házasság jelentősége. Sokan – nem ok nélkül – a házasság és vele a család válságáról beszélnek. Megfogyatkozott a gyermekek száma is: egyelőre visszafordíthatatlan folyamatnak látszik a magyar népesség fogyása. A megszületett gyermekek jelentős része nem kapja meg a családi fészeknek azt a biztonságát és szerető gondoskodását, amely pedig a személyiség egészséges fejlődéséhez elengedhetetlen. A káros folyamatok további káros következményekkel járnak, hiszen az így felnövő fiatalok kisebb eséllyel számíthatnak arra, hogy boldog családi életet tudnak kialakítani házastársukkal.

A második rész az ember társas természetét elemzi, a perszonalista emberkép alapján, amely a személy emancipatorikus-individuális szemléletét kiegészíti a személy relacionális, kommunikatív szemléletével. A személynek csupán egyik lényegi jellemzője az, hogy mindenki másától különböző individuuum, akinek életcélja az önmegvalósítás. A szabadság, az au-

tonómia nem lehet öncél. A személy másik alkotóeleme a másokkal való kapcsolat. Szabadsága az odaadásban válik teljessé, személyisége a szeretetben bontakozik ki, amely lényegénél fogva tartós kapcsolatra törekszik. Ennek egyik legátfogóbb és legmélyebb kibontakozási lehetősége éppen a házasság, egy férfi és egy nő tartós életszövetsége.

A harmadik rész a házasság és a család katolikus felfogását fejti ki. Az egyház szentségnek vallja a házasságot: a házastársak egymás iránti szeretetében Isten szeretete válik jelenvalóvá, élettermő szeretetük a gyermekeikben ölt testet. „Ha ketten vagy hárman együtt vannak az én nevemben, közöttük vagyok”: Jézusnak ez az ígérete valósul meg a házasságban. A törekeny emberi szeretet Isten feltétlen hűségének válik részesévé. Eszmény és valóság azonban igen messzire esik egymástól. Nem kevés házasság fut zátonyra és válik fájdalom forrásává. Olyan hosszú távú, kölcsönös erőfeszítést és alkalmazkodást igénylő vállalkozásnak kell tehát tekinteni, amelyet mindkét félnek folytonosan építenie és gondoznia kell.

A negyedik rész konkrét ajánlásokat tartalmaz. Mit kell tennie az egyháznak, a társadalomnak, a törvényhozó és végrehajtó hatalomnak azért, hogy a családok élete megerősödjék? Az egyháznak egész lelkipásztori tevékenységét a családok köré kellene építenie. A társadalomban családbarát közgondolkodásnak kellene felváltania a jelenlegi családellenes nézeteket. Az államnak pedig olyan munka- és lakáskörülményeket kell teremtenie, úgy kell gondoskodnia a másodlagos jövedelemelosztásról, hogy az kedvezzen a családban élő és gyermekeket nevelő házaspároknak.

#### *A körlevél fogadtatása*

A körlevél megjelenése óta alig fél év telt el. Egyelőre tehát még csak az első benyomásokról lehet beszámolni. A sajtó reakciója a körlevélre egyértelműen pozitív volt. Minden országos napilap és számos vidéki lap külön cikkben számolt be róla, mindegyikük elismerő méltatást közölt. Kritikus vagy támadó hanggal nem lehe-

tett találkozni. A cikkek terjedelme természetesen változó, a lapok „pártalásától” függően. A televízió különböző csatornáit, a Kossuth rádió krónikája s más adások is részletesen foglalkoztak a körlevéllel, szintén mind pozitív méltatásban. Azóta többször sugároztak családbarát műsorokat, amelyek vallási és világnézeti hovatartozástól függetlenül mutatták be a család értékeit, a boldogabb családi élethez vezető utakat.

A Sajtóirodához beérkezett egyéni reflexiók többsége is pozitív hangú. A levélírók örömmel fogadják a körlevelet, többen felajánlják segítségüket, számos kezdeményezésről is beszámolnak már: csoportosan kívánják feldolgozni. Szempontjaikat felkínálják, illetve támpontokat kérnek a feldolgozáshoz. Többen az interneten keresztül találtak rá és azon keresztül szerveznek róla csoportos beszélgetést.

A kritikus észrevételek egy része a körlevél egyes kitételeire vonatkozik, más része viszont az egyház tétlenségét kárhoztatja: nem tesz eleget a családokért, a gyermekekért, enélkül pedig ez a körlevél is üres szó marad.

### Kritikus pontok a körlevélben

A szövegben akad néhány vitatott és vitatható pont, amellyel előbb-utóbb mindenki szembetalálja magát e témában. A felsorolás nem lesz teljes, másrészt pedig megmarad a felsorolás szintjén, anélkül, hogy bármelyik álláspont mellett vagy ellen lánczát törne.

A statisztikai adatok nagyjából hasonló képet mutatnak mindenütt az „első világ” országaiban: a házasságkötések száma csökken, a házasságon kívüli együttélések száma növekszik, a gyermekek száma csökken, a kétkeresős családmodell általánossá vált. A család fogalma és szerkezete jelentősen átalakult, a házasság kevésbé integráns része a családnak, mint régen. Vitatható, hogy mindezek nyomán a házasság és a család válságáról kell-e beszélni, vagy pedig ez a kifejezés drámai túlzás, és nem fedti a valóságot, netán pedagógiai szempontból nem ajánlott, és csupán a

család változásának vagyunk a tanúi. Több országban is megfigyelték azonban, hogy az emberek többsége változatlanul a családot tartja a boldog emberi élet legfőbb biztosítékának, annak ellenére, hogy sokuk ott éli át (vagy éppen okozza övéinek!) a legtöbb fájdalmat.

Két területen élesen ütközik a házasságról szóló katolikus tanítás az egyes országok eltérő és ma is alakuló törvényhozásával: az egyneműek párkapcsolatának megítélésében és az abortusz kérdésében. A különböző országok egyházi megnyilatkozásai általában akkor jelentek meg, amikor ezek a kérdések felszínre kerültek a törvényhozásban. A magyar körlevél kitér mindkettőre, a kényes kérdésekben elvárható tapintattal. Beérjük itt a KEK (6) idézésével.

Az egyneműek kapcsolatáról ezt írja (2357): „ez a különböző századokban és kultúrákban rendkívül változatos formát öltött. Lelki keletkezésének eredete még nagyban feltáratlan. A Szentírásra támaszkodva, amely súlyos romlottságként mutatja be, a hagyomány mindig is azt jelentette ki, hogy »a homoszexuális cselekedetek önmagukban rendezetlenek«, ellentétesek a természeti törvénnyel.” Az ilyen kapcsolatban élőkről viszont hozzátesszi: „Tisztelettel, együttérzéssel és gyengédséggel kell fogadni őket. Kerülni kell velük kapcsolatban az igazságtalan megkülönböztetés minden jelét” (2358).

A terhesség-megszakítással részletesebben foglalkozik a KEK: „Az emberi életet a fogamzás pillanatától kezdve teljes mértékben tisztelni és védeni kell. Az emberi lénynek létezése első pillanatától kezdve tapasztalnia kell a személyiség jogainak elismerését, köztük minden ártatlan élőlény sérthetetlen jogát az élethez. (...) Az egyház az első századtól kezdve hangsúlyozta minden erőszakos terhesség-megszakítás erkölcsi rossz voltát. Ez a tanítás nem változott. Változatlan marad. A közvetlen, azaz akár célként, akár eszközként szándékolt terhesség-megszakítás súlyosan ellenkezik a természeti törvénnyel” (2272). Kitér az állami törvényhozásra is: „Mind az ártatlan emberi lénynek az élethez va-

ló elidegeníthetetlen joga a polgári társadalomnak és törvényalkotásának alkotó eleme” (2273).

Három olyan kérdés van, amely erkölcssteológiai, de lelkipásztori szempontból is hosszú évek óta súlyos viták kereszt-tüzében áll, bár a tanítóhivatal álláspontja lényegében változatlan. Érthető talán, hogy a magyar püspökkari körlevél a hivatalos felfogást közli, tőle telhetően tapintatos formában, mégis egyértelműen, miközben tisztában van avval, hogy e területeken az elvek és a valóság gyakran igen messze kerülnek egymástól.

A házasság előtti együttéléstről már szóltunk egy amerikai megnyilatkozás kapcsán. A szentségi házasságra való lelkipásztori felkészítés Magyarországon többnyire annyira sekélyes és szegényes, hogy ez a kérdés nemigen merül fel, bár a gyakorlatban legalább annyira fontos lenne, mint az USA-ban.

Az elvált és (polgárilag) újra házasodottak ügyében a körlevél a hagyományos tanítóhivatali álláspontot fejt ki. Ilyen esetekben üresen hangzik talán az „együttérés” szó, a szöveg mégis láthatóan törekszik arra, hogy jelezze: az írók nagyon is tudják, mennyire súlyos válságokba kerülhetnek bele azok, akiknek házassága visszavonhatatlanul megromlik.

Mivel az amerikai és a német gyakorlatra utaltunk, meg kell itt említeni a felsőrajnai érseki tartomány püspökeinek pásztorlevelét 1993-ban. *Oskar Sailer* freiburgi érsek, *Walter Kasper* rottenburg-stuttgarti érsek és *Karl Lehmann* mainzi püspök annak lehetőségét vetik föl, hogy gondos és alapos lelkiismeretvizsgálat, a lelkipásztorral való beszélgetés után egyes egyedi esetekben az elvált és polgárilag újraházasodottak „visszatérhessenek” az Úr asztalához. Közülük egy évig tartó személyes és írásos konzultációk után 1994-ben a Hittani Kongregáció kiadta állásfoglalását, elutasítva a három német püspök javaslatát: az ilyen hívők nem járulhatnak szentáldozáshoz. A püspökök válaszukban leszögezték, hogy természetesen felbonthatatlannak tartják a szentségi házasságot, ugyanakkor Róma álláspontjával egyetértésben kiemelik,

hogy az elvált és újraházasodott hívők nincsenek kizárva az egyházból. Nem általános szabályozást kívántak, hanem az egyéni mérlegelés lehetőségét.

A felelős családtervezés fogalmát már a „*Gaudium et spes*” című konstitúció fölvetette, anélkül, hogy részletes szabályozást adna. VI. Pál pápa „*Humanae vitae*” című enciklikája határozottan elutasította a születésszabályozásnak minden művi módját, és egyedül a természetes családtervezés módszerét mondta megengedhetőnek. II. János Pál pápa „*Familiaris consortio*” című enciklikájában megerősítette elődjének kijelentését: „Természete szerint erkölcstelen és elvetendő minden olyan tett, amely akár a házaselet aktusa előtt, akár közben, akár természetes következményei kibontakozásakor célként vagy eszközként meg akarja akadályozni a fogamzást” (32. pont). A kérdés körüli viták az egyházon belül napjainkig sem ütek el. A körlevél sem megy bele e vitákba. Üdvözlí a természetes családtervezési módszereket, majd utal arra, hogy „az általános irányelvek nem adnak eligazítást minden konkrét élethelyzetben. Ilyen esetekben a hívek gyóntatójuktól vagy más, ebben illetékes szakembertől kérjenek tanácsot és felvilágosítást lelkiismeretük eligazítására” (115. pont).

### A körlevél hatásai

Az előző körlevéllel szemben a család-körlevéltől nem lehet azt várni, hogy olyan nyilvános társadalmi vitát gerjessen, amely önmagában hasznos felismerésekhez, közös állásfoglalások kialakításához vezethet a magyar társadalom jobbítására törekvő hívő és nem hívő emberek körében. A családkörlevél csak akkor válhat eredményessé, ha szemléletváltást indít el a lelkipásztori munkában, az ifjúsági és a család-pásztorációban. A külföldi példák jól mutatják, mi minden hiányzik nálunk, mi mindent kellene kiépíteni, megszervezni, elkezdni. Milyen szervezetekre, intézményekre volna szükség országos, egyházmegyei és plébániai szinten, a fiatalok és a kevésbé fiatalok nevelé-

sében, a felnőttképzésben?

A közoktatásban és a felsőoktatásban új és új reformok születnek, hogy az új és a már élő nemzedékek képesek legyenek befogadni és feldolgozni az egyre nagyobb tömegben rájuk zúduló információáradatot, tudás-mennyiséget. Ugyanakkor viszont mintha növekednék az analfabetizmus az önismeret és az önnevelés területén, a személyes kapcsolatok építésében és ápolásában. Ez a tudatlanság elsősorban a családban bosszulja meg magát, pedig elsősorban a család tudna hatékony nevelést nyújtani ezeken a területeken.

Hogyan alakul a családok élete a jövőben Magyarországon és a világon? Mit tud ehhez hozzáadni az egyház? Mennyire ké-

pes a magyar lelkipásztorkodás megbirkózni ezekkel a feladatokkal? Ezek a kérdések már túlmutatnak a körlevélen. Egy fecske nem csinálhat nyarat. De az első fecske megjelent – hátha egy tavasz első, aprócska és kiszolgáltatott jeleként.

### Jegyzet

- (1) Népszava, 1999. 06. 30.
- (2) Magyar Hírlap, 1999. 07. 01.
- (3) Népszava, 1999. 07. 02.
- (4) Magyar Hírlap, 1999. 07. 05.
- (5) Magyar Hírlap, 1999. 07. 05.
- (6) *A katolikus egyház katekizmus*. Bp, 1994.

*Lukács László*

## Szótárak könyvben és monitoron

*A lexikográfia területén az utóbbi tíz évben igen gyors fejlődésnek lehetünk szemtanúi. Ez a fejlődés elsősorban a nyelvészek, matematikusok, informatikusok együttműködésének, valamint a szótárak iránti megnövekedett igénynek köszönhető. A szótárak megjelenése, formája, tartalma, a felhasznált adatbázisok korszerűsége mind kisebb-nagyobb változásokon ment és megy keresztül. A szótárak készítése során már nem a régi cédulázásos módszert alkalmazzák, hanem számítógépes adatbázisokban történik a lexika rögzítése. A szókincs olyan mértékben megnövekedett és olyan gyorsan változik, hogy a számítógép segítségével nélkül képtelenség lenne naprakész szótárakat készíteni.*

**A**z elektronikus és a könyv alakban megjelenő új szótárak közös jellemzője, hogy valamilyen számítógépes program segítségével készítik őket, az elektronikus szótárak legtöbbje pedig számítógépen használható. A köznyelvben nagyon sok szó kerül át az egyes tudományterületekről, a műszaki, gazdasági, jogi, orvosi szaknyelvekből, ezért nemcsak új szakszótárakra van szükség, hanem arra is, hogy a köznyelvi szótárakban szerepeljenek a legfontosabb, leggyakrabban használt szavak és kifejezések.

Összeállításunkban nyolc új szótárról

adunk ismertetést. Igyekeztünk úgy összeválogatni a recenziókat, hogy változatos képet nyújtsunk a 20. és a 21. század fordulóján Magyarországon kapható, illetve itt készített szótárakról. Az összeállításban első helyen szerepel az Akadémiai Kiadó nagyszótárak sorozatában megjelent német-magyar és magyar-német nagyszótár. Ezt követi egy szintén kétnyelvű magyar-spanyol képes szótár, majd egy új, érdekes témájú angol-magyar kulturális szótár következik. A kétnyelvű, könyv alakban megjelenő művek sorát a nagyközönség számára most először hozzáférhető kínai-